

Att stötta ungdomar till innanförskap

– En kartläggning av erfarenheter från
ESF-projektet Ung i Gävleborg

Karin Tillberg Mattsson

Att stötta ungdomar till innanförskap

- En kartläggning av erfarenheter från ESF-projektet Ung i Gävleborg

Karin Tillberg Mattsson

Arbetsrapport 2018:1
FoU Välfärd – Region Gävleborg
Layout omslag: Gunilla Bloom Lundqvist

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	1
FÖRORD	2
INLEDNING	3
DELPROJEKTENS SAMMANHANG	4
VAD KÄNNETECKNAR MÅLGRUPPEN?	5
FRAMGÅNGSRIKA ARBETSSÄTT PÅ INDIVIDNIVÅ.....	6
HINDER PÅ INDIVID-/FAMILJENIVÅ	8
FRAMGÅNGSFAKTORER PÅ STRUKTURELL NIVÅ	9
HINDER PÅ STRUKTURELL NIVÅ	13
VAD HAR PROJEKTET BETYTT?	17
KOMMER FRAMGÅNGSRIKA ARBETSSÄTT OCH SAMVERKANSFORMER ATT FORTSÄTTA?.....	19
UTVECKLINGSBEHOV	20
REGION GÄVLEBORG SOM PROJEKTÄGARE – OCH FANBÄRARE?.....	24
NÅGRA AVSLUTANDE REFLEKTIONER	25
REFERENSER.....	27
BILAGA	28

FÖRORD

Ung i Gävleborg är ett länsövergripande ESF-finansierat projekt som pågår mellan 1 februari 2016 och 30 juni 2018 och riktar sig till unga i åldern 15-29 år som varken går i skolan, studerar eller arbetar. Syftet är att ge deltagarna bättre förutsättningar att få utbildning och komma in på arbetsmarknaden.

Projektet ägs av Region Gävleborg och drivs i form av tio delprojekt, ett i varje kommun.

Region Gävleborg och Samordningsförbund Gävleborg är överens om värdet av att samla erfarenheter från delprojekten för att ta tillvara och sprida både det som har fungerat bra och det som vi kan fortsätta att utveckla, till berörda parter. Bland annat är Mysamgrupperna – lokala chefsgrupper för fyrpartssamverkan – en viktig mottagare av resultaten från projektet.

I juni 2017 beslutade samordningsförbundets styrelse att avsätta medel för finansiering av en uppföljning av delprojektens erfarenheter. Uppdraget gick till FoU Välfärd Region Gävleborg.

Samordningsförbund Gävleborgs uppdrag är bland annat att stödja förbundets parter att kunna fullfölja sin kärnverksamhet om att hjälpa individer mot egen försörjning. Denna kartläggning är ett bra exempel på detta – att samla och sprida erfarenheter från dem som mött och arbetat med målgruppen "Unga utanför studier och arbete". En av samordningsförbundets prioriterade målgrupper.

I föreliggande rapport finns mycket "matnyttigt" att hämta både när det gäller framgångsfaktorer, hinder och utvecklingsbehov inom det aktuella området.

Låt oss ta tillvara och sprida denna samlade erfarenhet!

Med tillönskan om spännande och tankeväckande läsning!

Gävle i februari 2018

Anna-Karin Hainsworth
Förbundschef
Samordningsförbund Gävleborg

INLEDNING

Projektet "Ung i Gävleborg" riktar sig till unga i åldern 15-29 år som varken går i skolan, studerar eller arbetar. Syftet är att ge dem bättre förutsättningar att få utbildning och komma in på arbetsmarknaden. Projektet ägs av Region Gävleborg och drivs i form av tio delprojekt, ett i varje kommun. Det pågår mellan 1 februari 2016 och 30 juni 2018. Samordningsförbund Gävleborg har gett FoU Välfärd i uppdrag att kartlägga erfarenheterna från projektet.

Syftet med kartläggningen är att få kunskap om tjänstepersonernas erfarenheter av projektets insatser och identifiera framgångsfaktorer och hinder i arbetet med att stötta ungdomarna till innanförskap. Ambitionen är också att belysa förutsättningarna för att framgångsrika insatser, arbetssätt och samverkansformer ska bestå efter projekttiden. Kartläggningen gör dock inga anspråk på att ge en helhetsbild av hur samverkan mellan olika aktörer runt ungdomarna fungerar, eftersom bara tjänstepersoner som har koppling till projektet har kommit till tals.

Under hösten 2017 genomförde FoU Välfärd tre fokusgruppintervjuer (Hennink m fl, 2011). Vid de två första tillfällena deltog totalt 14 delprojektledare, coacher och hand-/vägledare från sju av länets kommuner. Kompletterande telefonintervjuer gjordes med delprojektledarna i ytterligare två kommuner. Den tredje fokusgruppintervjun bestod av sex chefer från de lokala styrgrupperna. Cheferna representerade arbetsmarknadsenheter, individ- och familjeomsorg, grundskola och Arbetsförmedling. Fokusgruppintervjuerna bandades och skrevs ut ordagrant. Därefter har materialet sammanställts och tematiserats.

Delprojektens sammanhang

- Nära koppling till samverkan inom lokala DUA-överenskommelser...
- ...och/eller till andra lokala samverkansföretag och projekt som t ex MYSAM, ENIG, Cash up, ELOF...

DUA (Delegationen för unga och nyanlända till arbete) har regeringens uppdrag att stödja samverkan mellan kommun och stat för att underlätta för unga och nyanlända att komma i arbete (www.dua.se). Flera av informanterna lyfter betydelsen av lokala DUA –överenskommelser mellan kommunen och Arbetsförmedlingen för en förbättrad samverkan och ett större fokus på insatser gentemot ungdomar i utanförskap. Det lokala arbetet inom projektet Ung i Gävleborg ses i flera kommuner som en av flera verksamheter under DUA som ett gemensamt "paraply". I några av kommunerna är även projektets styrgrupp densamma som DUA:s.

I några av kommunerna förstärker delprojekten redan befintlig verksamhet riktad till ungdomar i utanförskap, medan i andra kommuner helt ny verksamhet byggdes upp i samband med projektstart. De flesta delprojekt är organisatoriskt placerade under Arbetsmarknadsenhet.

En stor del av insatserna inom delprojekten riktas mot målgruppen för KAA (kommunala aktivitetsansvaret) som gäller för ungdomar upp till 20 år som inte genomfört eller har fullföljt utbildning på nationella gymnasieprogram. Men vissa av delprojekten inkluderar även unga upp till 24 eller 29 år som står långt från arbetsmarknaden.

Vad kännetecknar målgruppen?

”Det handlar om skolans form och miljön och kanske de vuxna runt omkring som inte har funnits där och inte har ställt upp osv...dom känner sig inte sedda och mår inte bra. Men kunskapen och viljan att utbilda sig har ju inte med det att göra. Alla ungdomar vill egentligen studera”

Ung i Gävleborgs målgrupp beskrivs av de intervjuade som heterogen samtidigt som det finns vissa gemensamma nämnare. De tydligaste är att skolgången kantats av misslyckanden och att en stor del av ungdomarna mår psykiskt dåligt. Coacherna beskriver hur många ungdomar har svårt att anpassa sig till en ”fyrkantig” skola, med alla dess krav och mål. Olika former av funktionsnedsättningar, såsom neuropsykiatriska, är vanliga. Det kan också handla om mobbning, dysfunktionella familjer och/eller drogproblematik. Vissa ungdomar har suttit hemma länge, kanske flera år, och då sjunker självkänslan. Den psykiska ohälsan ökar liksom rädslan för kontakten med samhället utanför. De flesta i målgruppen är killar. I vissa kommuner har man sett en tydlig ökning av utrikes födda, däribland ensamkommande ungdomar, i målgruppen under senare tid.

Beteckningen UVAS (Ungdomar som varken studerar eller arbetar) har i sig en negativ klang och kan uppfattas som stigmatiserande. Coacherna betonar att även om fokus ofta ligger på målgruppens problematik, är det viktigt att komma ihåg att viljan att komma ut ur hemmasittarskapet och in i utbildning och jobb är stor. En informant uttryckte:

”Jag tror att det är viktigt att man belyser målgruppen för vad den är. Och inte som ett problem utan som en tillgång men som behöver lite längre tid.”

Framgångsrika arbetssätt på individnivå

- Individanpassat, flexibelt, långsiktigt stöd
- "Case manager" - funktion

"Så länge som vi i det här projektet kan fungera som navet och bygga på med övriga aktörer så fungerar det ju... För blir det olika, att 'men nu ska du vara här, nu ska du vara där', alltså det fungerar inte. Vi måste hålla ihop det"

Arbetet i delprojekten ser lite olika ut, men handlar först och främst om att identifiera och söka upp ungdomar i utanförskap och motivera dem att ta del av det projekten erbjuder. Det handlar om individuella motiverande stödinsatser, coachning, studie- och yrkesvägledning men kan också innefatta utbildning och praktik liksom gruppaktiviteter som sociala frukostar, friskvård eller studiebesök.

Flera rapporter har pekat på hur viktigt ett bra bemötande är i arbetet med målgruppen (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014; 2015; 2016). Stödet måste vara individanpassat och flexibelt. Ungdomen behöver bli sedd, bekräftad och lyssnad på utan att bli dömd. Att ge ungdomen den tid hen behöver är viktigt, liksom att stödet bygger på en tillitsfull relation med coach / vägledare. Att erbjuda ett socialt sammanhang är också centralt. Dessa framgångsfaktorer lyftes även i fokusgruppintervjuerna, liksom vikten av att signalera till ungdomen att det inte finns några misslyckanden och att det därför inte heller går att straffa ut sig.

En annan viktig aspekt som flera av informanterna lyfte handlar om att inta en form av "case manager" – roll i arbetet kring ungdomen. Case management, en stödmodell som har sitt ursprung i vården av personer med psykiska funktionshinder (www.socialstyrelsen.se), går ut på att en vårdsamordnare har en koordinerande funktion med ansvar för att utredning, planering och insatser för en klient/brukare genomförs och följs upp. Någon behöver hålla ihop alla kontakter med olika aktörer. I Ung i Gävleborgs fall kan en sådan roll också betyda att coachen informerar ungdomen å t ex socialtjänstens eller Arbetsförmedlingens vägnar:
"Ungdomarna får bra förtroende för oss. Många ungdomar är lite taggigare mot IFO, som upplevs ställa så mycket krav. Vi kan lättare förmedla vad IFO vill ha sagt och få ungdomarna att förstå varför dom säger så".

Andra goda arbetssätt som nämndes var att samtala och träna i gym, att involvera ungdomens nätverk i arbetet, använda sociala medier som t ex Snapchat för att nå ut och hålla kontakt samt att få med ungdomarna i något av AME:s arbetslag där även vuxna ingår, istället för att ha renodlade ungdomsgrupper.

I delprojekten finns olika kompetenser representerade. Några av informanterna ser behov av att förstärka med kurator, psykolog och/eller KBT-terapeut. Flera betonar dock att den viktigaste kompetensen inte är den formella utbildningen, utan förmågan till ett gott personligt bemötande.

Hinder på individ-/familjenivå

- Svårt att nå vissa ungdomar
- Drogproblematik
- När föräldrarna motarbetar insatserna
- Boendesituationen

Ibland har coacherna trots enträget motiverande arbete svårt att nå ungdomarna och få dem att ta del av projektets insatser. De svarar inte på telefon och sms eller försvinner efter det första mötet. Ofta vet inte coacherna varför, men ibland kan det handla om att ungdomarna *”lever i starka andra strukturer, som i motsats till projektet inte bygger på frivillighet, utan där pengar och liv står på spel”*.

Den grupp som är allra svårast att jobba med är de som har drogproblematik, säger flera av informanterna. Då kan insatserna framför allt handla om att motivera till behandling. Men alltför ofta bryts kontakten med dessa ungdomar och coacherna vet inte var de är och hur de mår.

Det är viktigt att coachen och ungdomens föräldrar jobbar åt samma håll. Men ibland är de i otakt, vilket upplevs försvåra arbetet. Det kan handla om att föräldrarna har alltför stora förväntningar på att ungdomen snabbt ska komma i arbete, eller tvärtom att det uppstått en situation där föräldern vant sig vid att ungdomen mest sitter hemma, kanske själv är sjukskriven och verkar uppfatta insatserna som ett hot mot något som kommit att upplevas som normaltillstånd.

Vissa av ungdomarna bor långt ut i glesbygden, har inte körkort och kanske en timmes cykelväg till bussen. Det försvårar möjligheterna att ta del av projektets insatser men också förstås att ta ett erbjudet jobb eller en praktikplats. Andra är hemlösa, vilket också gör det mycket svårt att nå ett innanförskap.

Framgångsfaktorer på strukturell nivå

- Operativa samverkansfora (t ex Ungdomsteam, Ärendeforum)

”När vi får relationer inom Ungdomsteamet, så ökar tilliten och vägarna blir kortare”

- Samverkan med skolan i god tid före utskrivningssamtal
- Samverkan med folkhögskola

De flesta ungdomar som berörs av projektet är i behov av insatser från flera olika huvudmän. Flera av informanterna beskriver det som en framgångsfaktor när de olika aktörerna regelbundet träffas i t ex ”Ungdomsteam” eller ”Ärendeforum” och diskuterar personärenden, för att få en helhetsbild och gemensamt försöka komma fram till vilket stöd ungdomen behöver och av vem. Sammansättningen i teamen varierar något. Medan en del framför allt består av personal från Ung i Gävleborg, socialtjänst och Arbetsförmedling, kan andra inkludera även skola, Beroendemottagning och/eller folkhögskola.

Att få till stånd en god samverkan med skolan är avgörande för att kunna förebygga att ungdomen hoppar av sin utbildning. I t ex Hudiksvall, Nordanstig och Söderhamn kopplas coacherna från Ung i Gävleborg in i god tid före eventuellt utskrivningssamtal med ungdomen.

För en ungdom som har misslyckats i skolan är det inte sällan otänkbart att återvända till samma miljö och utbildningsinnehåll igen. Då är det viktigt att det finns alternativa utbildningsvägar. Flera av informanterna lyfter folkhögskolans viktiga roll här. Både vid Forsa och Västerbergs folkhögskola finns studiemotiverande kurser med täta intag. För många av ungdomarna kan atmosfären, miljön och kursinnehållet vid en folkhögskola passa bättre än det reguljära gymnasiet. Före projektet hänvisades alla ungdomar under 20 år till IM-programmen. Men i och med samverkan inom Ung i Gävleborg har Arbetsförmedling och socialtjänst i allt högre grad möjliggjort även för dessa yngre ungdomar att välja folkhögskolevägen. Tex har Arbetsförmedlingen gett målgruppen tillgång till upphandlade platser på studiemotiverande kurser vid Forsa folkhögskola, och efterfrågan på de platserna har varit stor.

...Framgångsfaktorer på strukturell nivå

- Vilja att åstadkomma individanpassade lösningar
- Samlokalisering
- Enstaka informanter nämner även samverkan med andra aktörer, såsom:
 - Kultur och fritid, företagarföreningen,
 - Beroendemottagningen, sociala företag

Det individuella förhållningssättet hos de inblandade tjänstepersonerna har stor betydelse för hur samverkan kring ungdomen fungerar. Flera av de goda exemplen som informanterna tar upp handlar om engagerade personer som strävat efter flexibla lösningar till gagn för den enskilda ungdomen. Någon beskriver hur en av handläggarna på Arbetsförmedlingen "hittar lösningar, t ex för att påbörja en alternativ utbildningsväg, även i ett regelverk som är väldigt tätt". Man ger också exempel på gymnasielärare som gått utanför sitt formella uppdrag och kommit till projektets lokaler för att läsa med en ungdom och bygga en relation, vilket lett till att ungdomen vågat och klarat att återuppta studierna. Andra berättar om lärare som hjälpt till och hämtat ungdomar till skolan under kritiska perioder.

Att flera huvudmän är samlokaliserade nämns också som viktigt. T ex för Ung i Gävle är det centralt att Arbetsförmedlingen finns i samma lokaler.

”Hade inte vi varit samlokaliserade hade det inte fungerat. Men nu vet de, de känner oss, de känner individerna. De går förbi och säger hej till våra deltagare och pratar med dom... Det skapar en förståelse för varandra.”

Medan samverkan mellan Arbetsmarknadsenheten, socialtjänst, skola och Arbetsförmedlingen är ofta återkommande teman under intervjuerna, nämns andra aktörer som viktiga samverkanspartners i enskilda kommuner. T ex Ung i Nordanstig samarbetar med Kultur och fritid, som har många passande aktiviteter för ungdomarna. I Nordanstig finns också företagarföreningen med i projektets styrgrupp, vilket tillför ytterligare ett perspektiv och förbättrar kontaktytorna gentemot det privata näringslivet. Ung i Hudiksvall har fått till ett bra samarbete med Beroendemottagningen, och är med och träffar ungdomar innan de skrivs ut därifrån för att gemensamt planera vägen framåt. I Hudiksvall samarbetar projektet också med arbetsintegrerande sociala företag (ASF).

Hinder på strukturell nivå

- Alltför lite samarbete för att förhindra skolavhopp
- Bristande flexibilitet från utbildningssidan

”Det finns ett politiskt beslut att höja utbildningsnivån i Gävle. Då måste ju alla aktörer, och särskilt de med utbildning i fokus, vara med och hjälpa till och öppna upp för nya möjligheter och vägar”

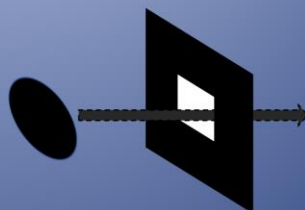
Informanterna hade olika upplevelser av hur gymnasieskolorna agerar när ungdomar är i farozonen att hoppa av sin utbildning. Medan man t ex beskrev hur bra skolan arbetar för att förebygga avhopp i Hudiksvall, uttryckte coacherna i Gävle och Sandviken att det är alldeles för lätt att bli utskrivna från skolan.

Coacherna i Ung i Gävle beskrev att det är ett ”långt hopp” mellan deras verksamhet och aktörerna inom skolan. Personalen från Ung i Gävle bjuds inte tillräckligt ofta in att i ett tidigt skede vara med i processen kring ungdomar som riskerar att hoppa av. Men en viss förbättring upplevs ha skett, och coacherna påpekade också att friskolorna är bättre än de kommunala på att bjuda in till dialog för att tillsammans försöka hitta en lösning.

Ett stort och återkommande tema under fokusgruppintervjuerna handlade om möjligheter och svårigheter att anpassa utbildningens innehåll och form efter ungdomarnas behov. Flera informanter uttryckte att flexibiliteten från skolans sida är alltför liten. T ex när en ungdom gjort fel val av gymnasieutbildning, borde skolan göra mer för att förhindra att det blir ett långt glapp tills hen påbörjar en annan inriktning. Annars är risken stor att ungdomen tappar motivation, studievana, sociala kontakter mm vilket minskar chanserna att klara den nya utbildningen.

Ibland kan det vara bättre för en ungdom att få läsa in gymnasiekompetensen i Vuxenutbildningens regi istället för att till varje pris behöva återgå till den reguljära skolgången. I vissa kommuner, t ex Sandviken, verkar det finnas en flexibilitet som gör det möjligt även för ungdomar under 20 år att välja vuxenutbildningens väg. Men i t ex Gävle uttryckte coacherna att dessa möjligheter är alldeles för små och att de mött motstånd när de försökt stötta fler ungdomar att komma in på Komvux genom att i ansökan hänvisa till särskilda skäl.

➤ Samhälleliga förändringar: ökade krav på teoretisk och specifik kompetens

"Vi har skapat ett utanförsamhälle där människor inte får plats. Tidigare kunde man hoppa av efter nian och få ett jobb på dagen"

En del av hindren för att fullfölja en gymnasieutbildning och komma in på arbetsmarknaden är relaterade till mer övergripande samhälleliga förändringar, vilket gör det svårare att bemöta dem på lokal nivå. I rapporten "När de arbets sökande inte matchar arbetsmarknaden" lyfter Sjödin och Trygged (2014:12) arbetslivets ökade krav på utbildning, attityd och social kompetens. De hänvisar till en studie av Jacobsson och Seier (2013), som visar hur de högre kraven medfört att allt fler personer ses som icke anställningsbara och kodalas som funktionsnedsatta hos Arbetsförmedlingen.

Under fokusgruppintervjuerna diskuterades det problematiska i att gymnasieutbildningarna likriktats mer och mer. De flesta förväntas gå en treårig gymnasieutbildning med mycket teoretiskt innehåll, för att kunna läsa vidare på högskola. Yrkesutbildningar skulle passa bättre för många av ungdomarna i projektets målgrupp. På liknande sätt upplever informanterna att arbetsmarknaden minskat chanserna för dem som är mindre teoretiskt begåvade och inte är högpresterande att få en meningsfull sysselsättning. Det saknas anpassade anställningar med arbetsuppgifter som inte kräver specialiserad utbildning. *"Inte ens Samhall anställer idag. Du ska vara så produktionsduktig och det är åtta timmar om dagen som gäller"*

...Hinder på strukturell nivå

- Bristande samverkan med psykiatrin
- Otillräcklig samverkan med Arbetsförmedlingen

Psykiatrin är den verksamhet som allra flest informanter tar upp att samverkan brister med. Flera uttrycker att det är svårt att få kontaktytorna gentemot såväl Barn- och ungdomspsykiatrin (BUP) som Vuxenpsykiatrin att fungera, även om samtycke från ungdomen finns. Psykiatrin verkar sällan ingå i det operativa teamarbetet runt ungdomen, vilket flera av coacherna beklagar. I t ex Hudiksvall har man dock ett fungerande samarbete även på operativ nivå, där personal från Ung i Gävleborg träffar en kontakt inom psykiatrin en gång i månaden i ett Ärendeforum.

Väntetiderna till psykiatrin är långa och ofta blir det ett problematiskt glapp när en ungdom fyller 18 och plötsligt ska växla från BUP till Vuxenpsykiatrin. Coacherna berättar att de flera gånger kämpat för att "hålla ungdomarna under vingarna" tills de äntligen får komma till psykiatrin. Risker finns att ungdomarna hinner ge upp och kanske börjar droga, som en form av självmedicinering.

När det gäller Arbetsförmedlingen, är bilden inte lika entydig utan som nämndes tidigare upplevs samarbetet fungera bra i flera kommuner. Men coacherna i Söderhamn uttrycker att Arbetsförmedlingen snarare stängt dörrar på senare tid. T ex tillåter inte Arbetsförmedlingen längre att ungdomar slussas från Ung i Söderhamn till folkhögskolans studiemotiverande kurs på orten, då ungdomarna inte bedöms uppfylla kriterierna. Nu finns risk att kursen tas bort, trots att coacherna ser ett stort behov hos sin målgrupp. I Nordanstig var det meningen att ett teamsamarbete med Arbetsförmedlingen kring enskilda ungdomar skulle komma igång, men det rann ut i sanden.

Vad har projektet betytt?

- Minskat mörkertal och fler insatser av högre kvalitet
- Många ungdomar har gått till utbildning eller jobb
- Förbättrad samverkan och lärande mellan olika aktörer

”Vi sätter lampan på ungdomen och ungdomens processer genom våra stuprör...det här projektet har gett oss lite hängrännor”

Utan Ung i Gävleborg hade nog arbetet inom KAA varit ganska magert och undanskymt i ett hörn, menar flera av informanterna. Med hjälp av projektmedlen har man kunnat satsa tid, resurser och kompetens på att hitta målgruppen och ge individanpassade insatser med kvalitet. Det finns andra insatser för arbetslösa ungdomar, såsom trainee och utbildningskontrakt, men de riktar sig till individer som är mer redo för studier eller jobb än denna målgrupp.

”Hit till projektet kommer de lite kantstötta, som annars skulle ha fallit ifrån”. Utan projektet hade man inte heller haft kraften och budgeten att blottlägga alternativ till den vanliga skolgången.

Av deltagarna i projektet har ca 60 % (Resultatrapport Nov 2017) gått vidare till arbete, utbildning eller praktik, vilket är högre än förväntat (Region Gävleborg 2015:9). Samtidigt påpekar några av de intervjuade att det är svårt att få ”bra statistik” på många av ungdomarna. Att de ens har kommit till projektets lokaler för ett samtal efter att ha suttit hemma i två år är en stor framgång, fastän det inte syns i någon statistik. Att sen börja komma en gång i veckan och så småningom börja delta i en grupp är ett stort steg, som kan ta mer än ett år. Flera ungdomar har enligt informanterna sagt att utan projektet hade de inte kommit utanför dörren. Eller varit fullbordade missbrukare.

Ung i Gävleborg upplevs också ha bidragit till ett bättre samarbete mellan olika huvudmän, men även mellan olika förvaltningar inom en och samma kommun. I t ex Hudiksvall fanns redan före projektstart en samlokalisering mellan socialtjänsten, AME och Arbetsförmedlingen som betytt att det arbetsmarknadsinriktade stödet till personer med långvarigt försörjningsstöd förbättrats. I och med projektet Ung i Gävleborg kommer den förbättrade samverkan även KAA-målgruppen tillgodo. *”Vi använder AF’s verktyglåda mycket mer effektivt nu när vi sitter med Arbetsförmedlingen. AF är fantastiskt, fast det visste inte jag...”*

Kommer framgångsrika arbetsätt och samverkansformer att fortsätta?

- Ingen tydlig bild av vilka insatser och arbetsätt som består efter projektslut
- Stor politisk medvetenhet om vikten av att stötta ungdomar till innanförskap

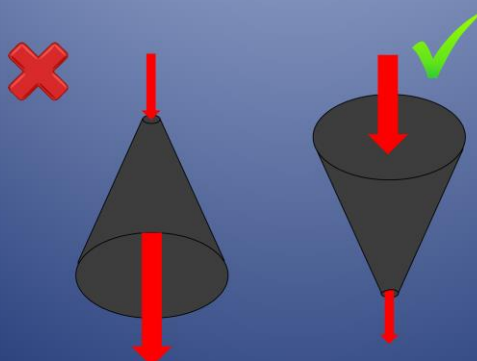
I de flesta delprojekten var det vid tidpunkten för intervjuerna (nov 2017) fortfarande oklart om och hur verksamheten kommer att fortsätta efter projektslut i juni 2018. Samtidigt uttrycker flera av informanterna att de tror att åtminstone delar av insatserna och arbetsätten kommer att bestå. Det finns en stor politisk medvetenhet om vikten av att rikta åtgärder till målgruppen. Och delprojekten har kunnat visa tydlig statistik över hur många ungdomar från projektet som påbörjat utbildning, praktik eller jobb men har också lyft fram enskilda ungdomars berättelser. Några av de intervjuade framhåller att det allra bästa är om politikerna får möta ungdomarna själva – det ger en ökad förståelse för ungdomarna och deras gåvor och vad projektets insatser betyder. Å andra sidan har flera förvaltningar sparbeting, och det är inte givet att individuella insatser till denna målgrupp prioriteras gentemot t ex kostnader för äldreomsorg i kommunens budget.

I vissa kommuner pågick arbete med att ta fram politiska handlingsplaner för stödet till målgruppen framöver. Och Arbetsförmedlingen i t ex Norra Hälsingland har skrivit in i verksamhetsplanen att man ska fortsätta med det samverkande arbetsättet kring ungdomarna.

I Söderhamn planerar man att söka nya projektmedel för en satsning där verksamheten från Ung i Söderhamn och ELOF (som riktas mot yngre barn) kombineras. I Ockelbo är det redan beslutat att det individuella arbetet med ungdomarna och ungdomsteamerna kommer att bestå. Man ser också goda möjligheter att nyttja Arbetsförmedlingens olika projektmedel i det fortsatta arbetet.

Utvecklingsbehov

"Vi behöver vända på tratten!"

"Det ska vara en tratt med ett litet, litet hål i ena änden för att komma ut ur skolan och ett jättestort hål för att komma tillbaka till utbildning. Nu är tratten vänd åt fel håll. Det är jättelätt att kliva av skolan"

Så beskriver en av informanterna från styrgruppsintervjun situationen. Det finns ett behov av en attitydförändring, som flera andra håller med om. Från samhällets sida betonas idag att gymnasiet är frivilligt, och att det bara är att kliva av om det inte passar. Men samtidigt finns en enorm mismatch, där företag och offentlig sektor har behov av kompetens samtidigt som en stor grupp människor utgör en potentiell arbetskraftsresurs men inte lyckas ta sig in. Därför behöver samhällets aktörer tydligare signalera att alla behöver utbilda sig och även samverka för att hitta individuella lösningar. Informanten efterfrågar också en tydlig vision om nolltolerans mot utanförskap. På politisk och hög tjänstemannanivå i Gävleborg borde en gemensam ambition för arbetet formuleras, som vägledning för olika samverkansprocesser och insatser för att stötta ungdomar till studier och arbete. Då behövs en "fanbärare" i länet, som bär denna ambition framåt och samlar samhällets aktörer omkring sig.

Informanterna ger flera förslag på förändringar i riktning mot en "rättvänd tratt". Det handlar om att arbeta motiverande gentemot ungdomarna och synliggöra vägar till arbete. En del av målgruppen kan behöva någon form av "supported education". Om så ett intensivt stöd behöver ges under en utbildning på fem år borde det vara en självklarhet, eftersom det minskar risken för utanförskap och långvarigt behov av försörjningsstöd, framhåller en av de intervjuade. Vuxenutbildningen borde i ökad grad ta emot även ungdomar under 20 år och även ha fler intag per år, för att i möjligaste mån "greppa ögonblicket" när ungdomen är motiverad att ta upp studierna. Sandvikens vuxenutbildning har redan idag sju intag per år, medan t ex Gävles bara har två. Det behövs också fler folkhögskolor i städerna.

Skolundervisningen borde även ha en tydligare koppling till arbetsmarknaden, framhåller flera. Det räcker inte med "studiebesök på sophämningsstationen", utan barn och ungdomar behöver tidigt få prova på olika arbetsplatser på riktigt. Vidare borde IM-programmen erbjuda fler yrkesorienterade utbildningar, som alternativ till att läsa in alla kärnämnen från grundskolan och sedan dessutom gå ett teoretiskt inriktat nationellt program. Fler traineeprogram och andra anpassade anställningar för målgruppen efterlyses också.

...Utvecklingsbehov

- Fler tidiga insatser
- Större fokus på målgruppen 20 +
- Stärkt samverkan kring individen

Att stärka det förebyggande arbetet gentemot barn och unga i grundskolan lyfter flera som ett utvecklingsområde. I Söderhamn har man redan börjat införa det arbetssättet i projektet ELOF. Specialpedagog, kurator och pedagog jobbar där aktivt med ungdomar från förskoleklass upp till nian och förhoppningen är att fler ungdomar därmed kommer att klara övergången till gymnasiet. Men även i Söderhamn upplever coacherna att det arbetet behöver stärkas. En av de intervjuade påpekar att vi egentligen ofta redan vet från dag ett på förskolan hur det kommer att se ut för barnet när det går ut nionde klass. Och den nedåtgående spiralen börjar ofta när ungdomarna är på högstadiet. Då börjar attityder grundas – ”Är det schysst med kunskap?”

Vissa av kommunerna arbetar redan idag uppsökande och motiverande gentemot målgruppen 20+. Men några påpekar att man framöver behöver arbeta lika intensivt gentemot den målgruppen som man idag gör med KAA-gruppen. Även de som gått ut gymnasiesärskolan behöver få mer stöd i att hitta riktiga arbeten, och kommunerna som arbetsgivare borde erbjuda fler anpassade anställningar till dem. En alltför stor del av den här målgruppen hamnar i långvarigt aktivitetsstöd och med daglig verksamhet som enda sysselsättning.

Sist men inte minst diskuterade informanterna att samhällets olika aktörer runt individen behöver nå en samsyn: "Det här är vår ungdom. Hur stöttar vi den i att fullfölja resan fram till egen försörjning?". Samverkan med skolan upplevs behöva förbättras här, men framför allt lyftes behovet att få in psykiatrin på ett bättre sätt i samverkan kring individen och att samordna insatserna bättre.

"Vi har en ung människas vandring i en korridor, här borta är ett arbete, här är ett jätteutanförskap. Vi har en massa rum men ingen som håller tag i korridoren..."

Risken är att ungdomen bollas på ett okoordinerat sätt mellan de olika rummen. Ingen håller i ledet och ingen lyckas få psykiatrins dörr att öppnas i rätt ögonblick, och insatserna därifrån att smidigt länkas ihop med insatserna i de andra rummen. Ung i Gävleborg upplevs med sina "case management – insatser" ha förbättrat samordningen för många ungdomar, men mycket återstår.

Region Gävleborg som projektägare – och fanbärare?

- Värdet av erfarenhetsutbyte mellan delprojekten
- Betydelsen av en initierande och sammanhållande regional aktör

”När vi gör det tillsammans i länet tror jag att det har en extra kraft. Det som är viktigt i Ljusdal är troligtvis viktigt i Gävle. Vi satsar på samma målgrupp samtidigt”

Att delta i ett ESF-projekt var nytt för vissa av informanterna, medan andra var mer vana. Flera tog upp hur frustrerande och tidsödande de administrativa procedurerna kring projekten är. För en del hade det varit önskvärt med mer stöd, t ex i form av lathundar för de månatliga rapporterna, från projektägaren Region Gävleborg.

Samarbetet mellan delprojekten upplever informanterna som mycket värdefullt. Region Gävleborg har regelbundet bjudit in kommunernas delprojektledare och – medarbetare till träffar, seminarier och konferenser. Att få utbyta erfarenheter, lära av varandra, få bekräftelse i vad som fungerar och vilka de gemensamma utmaningarna är har varit betydelsefullt. Flera påtalar att det finns ett fortsatt behov av sådana arenor även efter projektslut.

Cheferna i styrgruppsintervjun lyfter värdet av Region Gävleborgs initierande och sammanhållande roll. Det är den länsaktören som kan initiera ett projekt av denna storlek och bidra till att kommunerna samarbetar och till att en rättvis fördelning av medlen görs. *”Det gör inget att de stora kommunerna betalar lite mer. De mindre behöver en bottenplatta och om inte alla är med får de stora inget heller.”* Kanske kan till och med Region Gävleborg, tillsammans med landshövdingen, vara den aktör som håller fanan under vilken kommunerna enas. Dessa två aktörer skulle kunna fånga upp de viljor och ambitioner som finns att stötta ungdomar till innanförskap och ha en samordnande roll i arbetet att förverkliga dem.

Några avslutande reflektioner

Den här rapporten belyser hur tjänstepersoner i Ung i Gävleborg upplever projektets insatser samt möjligheterna och svårigheterna att nå ett samordnat, individuellt stöd till ungdomar i utanförskap. Andra aktörer som möter målgruppen, t ex skolan, Vuxenutbildningen och psykiatrin, har inte kommit till tals och har därför inte heller kunnat ge sin syn på hur samverkan kring ungdomarna fungerar och vilka utvecklingsbehov som finns.

Ur skolans perspektiv kan man tänka sig att t ex förväntningarna på att ha täta intag för Ung i Gävleborgs målgrupp är svåra att tillgodose utan att minska kvalitén på undervisningen för befintliga elever och försämra lärarnas arbetsvillkor. Mot bakgrund av den höga belastningen på psykiatrin är det kanske inte självklart att den aktören kan prioritera operativa samverkansfora kring individer, särskilt om det inte är säkerställt att ungdomens psykiska ohälsa är av den graden att professionell vård behövs.

Genusaspekten berördes i väldigt liten grad i intervjuerna. Majoriteten i målgruppen är killar. En av delprojektledarna uttryckte att det finns en koppling till att det är lättare att hitta arbete i kvinnodominerade yrken inom barn- och äldreomsorg än inom industrin. Det krävs också högre formell utbildning för att få jobb i industrin än tidigare, vilket försvårar för många killar. Tjejerna upplevs även i högre grad vara studiemotiverade.

Det finns dock en grupp som står utanför arbetsmarknaden och där tjejernas behov av stöd verkar vara större än killarnas, och det handlar om personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Bara en dryg femtedel av dem som gått ut gymnasiesärskolan har ett förvärvsarbete, och för kvinnorna är andelen lägre än för männen (Forte, 2017). Istället är daglig verksamhet den enskilt vanligaste sysselsättningen. I länet finns exempel på hur samverkan mellan olika aktörer öppnat nya vägar till arbete för dem med långvarigt försörjningsstöd. Att ge liknande möjligheter för dem med intellektuell funktionsnedsättning och långvarigt behov av aktivitetsersättning framstår som ett utvecklingsområde.

Resultaten av kartläggningen visar på variationer inom länet i hur väl samarbetet mellan olika huvudmän upplevs fungera. Det är önskvärt att nå ett samverkansklimat där det är "tillåtet" att ta upp även brister, och där det finns ett kontinuerligt lärande och en vilja att ta del av goda exempel från andra kommuner. Resultaten i rapporten kan förhoppningsvis vara ett av underlagen i det fortsatta strategiska arbetet att stärka den individorienterade samverkan kring ungdomar som står utanför arbetsmarknaden. Samordningsförbund Gävleborg med tillhörande lokala MYSAM-grupper men även DUA-styrgrupperna liksom Region Gävleborg är centrala här.

Referenser

- Delegationen för unga och nyanlända till arbete. www.dua.se [hämtat 180112]
- FORTE (2017). *Intellektuell funktionsnedsättning och arbete*. Forskning i korthet nr 10. Stockholm.
- Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2011). *Qualitative Research Methods*. London: Sage.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Möt mig där jag är. Bemötande som framgångsfaktor i arbetsmarknadsprojekt för unga*. Skrifter från Temagruppen Unga i arbetslivet 2014:3. Stockholm.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *Modell för stöd till unga med psykisk ohälsa som varken arbetar eller studerar*. Stockholm.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016). *Gräv där du står. Exempel och lärdomar från ESF-projekt i Sysselsättningsinitiativet för unga*. Skrifter från Tema gruppen Unga i arbetslivet 2016:1. Stockholm.
- Region Gävleborg (2015). Ansökan till Europeiska socialfonden om projektet Ung i Gävleborg. Diariernr 2015/00646. Gävle.
- Sjödín, K. & Trygged, S. (2014). *När de arbetssökande inte matchar arbetsmarknaden – Vad gör kommunerna då?* FoU Nordväst i Stockholms län. Sollentuna.
- Socialstyrelsen. www.socialstyrelsen.se [hämtat 180205] <http://www.socialstyrelsen.se/evidens-baseradpraktik/sokimetodguidenforsocialtarbete/casemanagement>

Bilaga

Sammanställning av:

Jofen Kihlström

Samhällsmedicin

Unga röster

En sammanställning av ett intervjumaterial där unga intervjuats kring erfarenheter av att delta i projekten Ung i Gävleborg samt Plug In 2.0

Sammanfattning

Som ett led i uppföljningen av projektet Ung i Gävleborg och Plug-in 2.0 (se mer om Plug in 2.0 nedan) har några ungdomar intervjuats kring sina upplevelser av att delta i de aktiviteter som varit en del av projekten. Följande text är en översikt av de temata som behandlades under intervjuerna samt en diskussion kring möjliga perspektiv att anlägga för att förstå ungdomarnas berättelser utifrån en möjlig tolkningsram. Genom att kalla det för en möjlig tolkningsram vill vi understryka att det alltid finns flera tänkbara tolkningsramar och att det svårligen går att säga att en är bättre än en annan. Denna del syftar därmed inte till att ge en objektiv bild av hur ungdomar generellt upplever att det är att ingå i dessa projekt (hädanefter kallar jag dem projekten då det inte finns någon anledning att särskilja dem i denna del). Det är snarare ett smakprov på röster från enskilda deltagare som kan levandegöra projektets effekter på enskilda deltagares liv och förutsättningar att fortsätta studera eller aktivt närma sig arbetsmarknaden på annat sätt.

Projekten

I inledningen till denna rapport beskrivs projektet *Ung i Gävleborg* då denna rapport primärt fokuserar på just det projektet. Men materialet av röster från ungdomar kommer också från deltagare i ett annat projekt som kallas *Plug In 2.0*. Båda projekt har syftat till att hjälpa unga att närma sig arbetslivet genom att ge dem stöd i studier eller etableringen på arbetsmarknaden. Den enda skillnaden har varit att *Ung i Gävleborgs* insatser har riktats mot ungdomar som inte går i skolan medan *Plug In 2.0* arbetat med ungdomar som ännu är inskrivna i gymnasieskolan. I båda projekten har målgruppen från början varit relativt svår att nå i och med att den består av ungdomar som vi i mer vardagligt språk benämner som 'hemmasittare'. Fokus i båda projekten har varit att erbjuda stöd mot att komma ut på arbetsmarknaden, komma in i studier eller att slutföra studier för att undvika exkludering från arbetsmarknaden.

Plug In 2.0

Projektet beskrivs på Region Gävleborgs hemsida enligt följande;

”Plug In 2.0 är Sveriges största samverkansprojekt för att motverka studieavbrott. I Gävleborg är det Region Gävleborg som samordnar projektet och fem av länets kommuner deltar aktivt med ”verkstäder” och deltagare.

Att förebygga studieavbrott är en viktig del i arbetet med att förebygga utanförskap. Ungdomar som inte fullföljer gymnasiet riskerar att hamna utanför samhället med svag eller ingen förankring på arbetsmarknaden. Forskningen pekar på att ett effektivt arbete för att motverka studieavbrott kräver ett systematiskt arbete på individnivå, organisations- och systemnivå med både generella och riktade insatser”¹

Syfte och mål

I och med att den grupp ungdomar som vare sig arbetar eller studerar (UVAS) sällan, om ens någon gång, kommer till tals i det offentliga samtalet så valde vi att intervjua ett antal ungdomar i projekten. Denna grupp får eller kan sällan höras då deltagande i det offentliga samtalet ofta har sin utgångspunkt i individens tillhörighet till skola eller arbetsmarknad. Dessa intervjuer är därför väldigt intressanta då de fångar upplevelser som vi vanligtvis inte har möjlighet att ta del av. De sju intervjuer som ligger till grund för denna analys var semistrukturerade och transkriberades ordagrant. Intervjuerna syftade till att synliggöra ungdomars upplevelser av vad det har inneburit för dem att delta i projekten.

Centrala temata

En första analys handlar om att belysa de temata som lyfts fram under intervjuerna. Dessa temata ska inte förstås som en förtätning av frågor som deltagarna spontant lyfte vid intervjuerna utan är snarare produkter av den intervjuguide som användes. De teman som lyfts i texten nedan är de områden som engagerat deltagarna att svara mer utförligt. Dessa mer utförliga svar ses därför som en markör för områden som berör de intervjuade ungdomarna.

Livet innan deltagandet i projektet

När ungdomarna berättar om livet innan de kom in i projektet så präglas de flesta berättelserna av en känsla av att inte komma någon vart. Några av dem hade fastnat i ett utanförskap i så mån att de isolerade sig och undvek att gå ut. Andra upplevde att de inte hade någon aning om hur de skulle kunna påverka sin situation för att komma vidare och att det fick dem att känna en hopplöshet inför framtiden.

För flera av ungdomarna är det först när hen väljer att tacka ja till insatsen som de också upplever att det börjar hända saker i deras liv. Att de får hjälp att komma förbi sin känsla av blockering. En av dem berättar om det på ett målande sätt i citatet nedan;

”Det kändes som att äntligen för första gången på tio år så känns det som att jag kommer någonstans. Tidigare har det bara stått still och det har liksom inte gjorts någonting, det har bara varit strul hit och dit. Det har varit, ja, tjafs och bråk och allt sånt där. Men nu för första gången så vart det bara perfekt.”

En annan av ungdomarna berättar om hur hen kom efter i skolan och att det ledde till en ond spiral som slutade i skolk och isolering;

”Nu vet jag att tiden inte alltid räcker till men om de ser att en elev hamnar efter så, kanske jag vet inte, engagerar sig lite mer istället för att fortsätta framåt. För nu då

¹ <http://www.regiongavleborg.se/regional-utveckling/arbetsmarknad-och-kompetensforsorjning/plug-in-2.0/>

när jag hamnade lite efter i vi säger matte då och så kom jag tillbaka och så har de börjat på ett helt nytt kapitel och jag har fortfarande inte fattat förra kapitlet. Den hjälpen jag fick därifrån var väl i princip att 'ta hem boken och plugga hemma' – jamen jag fattar ju fortfarande inte kapitlet... Hur mycket jag än sitter och räknar på det hemma, måste ju liksom ha någon förklaring från början.”

Fler än hälften av ungdomarna uppger att skolan inte fungerade för dem när de började skola. Ett annat tema är att det tycks vara i övergången från mellanstadiet till högstadiet som problemen generellt uppstår. Någon enstaka ungdom uppger att skolan reagerat på deras frånvaro och deras dåliga betyg samtidigt som ingen av dem upplever att personal i skolan varit intresserade av att hitta grundorsaken till deras problem.

”- Vet du vilka åtgärder skolan tog under den här perioden?

- Vi hade jättemånga möten och försökte lösa saker och ting. Men det var liksom som att dom, ja dom ville lösa problemen men dom orkade inte försöka. Orkade inte försöka förstå vad problemet var utan dom försökte lösa det på nåt sätt. Det är jättesvårt att förklara.

- Hur kändes det för dig under dom här mötena?

- Jag var oftast jätteledsen eller jättearg och kände liksom, eller jag kände mig missförstådd hela tiden. Jag försökte förklara för det var ju jättejobbigt att ha det sådär, speciellt eftersom jag egentligen älskar att gå i skolan”

Det är inte ovanligt att omständigheter runt ungdomen nämns som bidragande faktorer till prestation eller situation i skolan. Och det gör det också tydligt att skolan framställs som rigid och ovillig att anpassa sig samtidigt som ungdomarna själva förstår att det finns begränsat med resurser att hjälpa dem eller att problemen egentligen ligger utanför skolans domän.

”Lågstadiet var inga problem alls, det var det inte. Högstadiet började det väl komma problem, det vart mycket skolk och det vart problem på skolan. Det var slagsmål och det var mycket saker som hände utanför skolan som påverkade hur jag var i skolan. Jag har inte haft några problem med att plugga och så, jag har alltid haft lätt för ämnena. Jag gick ut med fem MVG, fyra VG och resten G så skolan har inte varit några problem så...”

Kanske är det den tydligaste gemensamma nämnaren i alla dessa berättelser att ungdomarna saknar en samlande punkt för sin problematik – alternativet är att försöka få ihop insatser från psykiatri, kuratorer, speciallärare och eventuella andra parter. Inom ramen för projekten vittnar nästan alla ungdomar om hur viktigt det har varit att få hjälp med sina problem på ett och samma ställe.

”Vi (personal i projektet och kurator) har ju haft kontakt så att dom har kontaktat nån här då och så har dom i sin tur frågat mig '*Ja nu har dom kontaktat mig och sagt att dom skulle vilja ha ett möte, vilken tid skulle kunna passa dig?*' Så meddelar jag tillbaka till dom om vad det nu var. Så dom har skött väldigt mycket här och jag har bara sagt vad jag skulle vilja. Så det är väl lite så kontakten har sett ut”

Samordning och samverkan är med andra ord två teman som lyfts fram som någonting som saknades innan ungdomarna kom med i projekten. Det kan handla om samordning mellan lärare på skolan men också mellan andra aktörer vid olika myndigheter, inom sjukvården och på praktikplatser.

Detta arbetssätt som vanligtvis benämns som *case management* är ett återkommande tema hos de intervjuade ungdomarna och någonting som de alla menar är en faktor som varit avgörande för att de har kunnat ta tag i sina problem och komma vidare.

Livet som deltagare i projekten

Samtliga ungdomar som ingår i materialet vittnar om hur bra de mår sedan de fått detta personliga stöd. De berättar alla olika versioner av en berättelse om hur någon har sett dem för vilka de är och hur denna eller dessa personer har visat ett genuint intresse för att hjälpa dem. De berättar också om hur de upplever att någon för första gången har frågat dem hur de kan hjälpa dem att nå sina mål.

En av ungdomarna berättar om att hen har haft svårt att klara skolan på grund av problem med att komma upp på morgonen samt social fobi.

”- Hur har projektet varit för dig?

- Det har varit jättebra! Dom har hjälpt mig med min depression och min sociala fobi och så där. Jag har fått komma in i grupper här och sen har de hjälpt mig. De har fått mig att träffa nya personer, fått nya kompisar. De har varit väldigt snälla, försökt peppa mig, ringt mig på morgonen såhär och verkligen... vad ska man säga... om jag har försovit mig så vill de ändå ha hit mig”

En annan av ungdomarna berättar om hur personalen har hjälpt hen.

”Sen dom två här då (syftar på personal) dom har ju ähm, hjälpt mig att göra upp den plan som passar mig bäst, kollar litegrann vad mina styrkor och svagheter är och jobbat efter dom. Utan dom två så hade jag nog inte klarat av tvåan, det är jag ganska säker på”

En tredje ungdom berättar om hur personalens arbetssätt har varit verksamt då de besökte hen i hemmet flera gånger innan hen kom ur sitt rum och deltog i samtalet. På frågan om hur det kändes att börja gå till projektet svarar personen;

”- Det kändes bra, det gjorde ju det. Det kanske var lite jobbigt först för jag kom inte iväg precis varje gång i början utan kanske vart sådär en gång i veckan men sen vart det bättre och bättre. Nu då tillslut så gick jag fem gånger i veckan, varje dag då.

- Hur känns det då?

- Jag tycker det är jättebra, känns jättebra. Jag är jättestolt över mig och situationen och allting.”

Det tycks vara kombinationen av att de känner sig sedda och lyssnade till samtidigt som lösningarna på deras problem grundar sig i ungdomarnas egna erfarenheter av behov som är den sammanhållande tråden i alla dessa berättelser. Hela arbetssättet upplevs av ungdomarna som en form av empowerment där personal i projekten hjälper ungdomarna att hjälpa sig själva. Det är i kontakten med projekten som de får verktygen för kunna planera, samordna och börja göra någonting åt sin situation.

Hälsa och välbefinnande

Det står också klart att en tid in i deltagandet i projekten präglas av att de alla mår bättre både psykiskt och fysiskt. Dels för att de fått verktyg för att påverka sin situation och dels för att de börjat ta sig ut för att träna och umgås med vänner. Den stora hälsomässiga behållningen av projekten tycks enligt dem vara det psykiska måendet när hälsan förs på tal. Vissa talar om en förbättrad kroppslig hälsa men detta tema är inte lika tydligt uttryckt som det psykiska måendet.

En av deltagarna berättar;

”Före projektet var jag ju sjukskriven och hade liksom ingenting att göra. Det var bara att gå hemma i ett halvår, hade inte gjort någonting, oftast bara legat inne för att jag inte haft någon ork eller energi, motivation eller någonting. Så jag var ju... jag isolerade mig från omvärlden, jag var ju... jag hade PTSD, jag är bipolär, jag hade social fobi.. all sådan skit. Så var det...”

En annan deltagare berättar på frågan om hur hen skulle bedöma hälsan idag att;

”Ja den är väldigt mycket bättre än vad den var innan, innan jag började gå hit och få hjälp och sånt där. Deras stöd har varit väldigt bra eftersom de har tagit hand om mig, har alltid sms:at och kollat. Det har känts verkligen som att hon har brytt sig. Så genom att hon (personal i projektet) plus att min familj har varit lite mer stödjande så har allt blivit lättare. Det har varit en psykisk men också fysisk förändring eftersom jag också har träffat fler nya människor och även tränat mer”

En tredje beskriver konsekvenserna av sin tidigare situation genom att berätta;

”Öh, den [hälsan] är lite bättre men den är fortfarande lite sådär. Min mentala hälsa den är definitivt bra, men min fysiska hälsa måste jag jobba på. Den har blivit lite bättre men...ja, jag har suttit inne så mycket så jag måste få upp min hälsa”

Primärt verkar det vara en blandning av att komma ur sin isolering och att ha fått hjälp att komma vidare i livet som ligger bakom deras upplevelse av en förbättrad psykisk och fysisk hälsa.

Betraktelser

Dessa berättelser är spännande att ta del av men samtidigt svåra att analysera. Följande är, för att vara ytterst tydlig, vad vi lägger in i tolkningen snarare än vad vi tar ut ur materialet. Det skulle, givet ett större material, kanske vara möjligt att teoretiskt mejsla ut intressanta frågeställningar ur materialet. Det är dock inte möjligt och därför vill vi istället erbjuda våra tankar kring vad materialet väcker hos oss när vi läser det.

Om att ha svårt att komma tillbaka – en parallell till sjukskrivningar

Precis som det visar sig att en ’vanlig’ sjukskrivning lätt kan övergå till en långtidssjukskrivning tycks samma sak gälla för ungdomar som berättar om långvarig frånvaro. Det handlar om berättelser kring hur ett motstånd att gå tillbaka har byggts upp över tid. De reflekterar i många fall också över hur tankar kring eventuella reaktioner från andra bidrar till detta motstånd. Risken att behöva konfronteras med frågor om var personen varit eller vad personen gjort tycks motverka försök att få tillbaka ungdomen till skolan eller sysselsättning. I andra fall har ungdomen upplevt att det inte har fungerat i skolan och därför haft problem att komma tillbaka eftersom denne inte upplevt att skolan åtgärdat problemen.

Några av ungdomarna talar också om hur skola och psykiatri har försökt att åtgärda problemen med antidepressiva preparat och vädjat till ungdomen att stanna i skolan tills full effekt av medicinen uppnåtts. Ungdomarna själva menar dock att medicinen inte har varit en lösning utan ett sätt för skola och psykiatri att hantera deras problem på utan att behöva göra så mycket – en lätt lösning för skolan och sjukvården. Dyliga berättelser understryker de professionellas roll då denna form av upplevelser antagligen bottnar i att ungdomen inte själv förstått tanken med insatsen och därför snarast upplevt det som en enkel väg ut för en eller flera huvudmän.

Deltagarnas framtidstankar

Det som är spännande med dessa berättelser är att se hur så många av dem faktiskt har ett starkt självförtroende och en positiv framtidsbild. Genom att adressera ungdomarnas problem och hjälpa dem att hantera problemen utifrån vad som funkar för dem så har personalen i projekten bidragit till att alla utom en ungdom berättat hur de har skapat en positiv bild av framtiden. De säger saker som att de vet hur de ska hantera skolan nu, att det bara är att plugga på för att komma ut ur skolan eller att de nu har en praktik och en plan för hur de ska etablera sig i samhället. Upplevelsen av att ha fått hjälp att strukturera en väg ur deras situation tycks således räcka långt för de flesta ungdomarna. Den tidigare nämnda upplevelsen av att sitta fast och inte komma någon vart tycks med andra ord bottna i att de faktiskt inte vet hur de konkret ska ta sig framåt eller hur de konkret ska kunna få till en förändring. Den framtidstro som projekten sedan väcker hos samma ungdomar visar också på att den guidande och lotsande roll som projekten haft har träffat rätt hos den här målgruppen.

Diagnostik och självbild

Många av de unga talar också om diagnoser som autism, social fobi och depression. Det är dock oklart i deras berättelser om de använder dessa termer för att beskriva diagnosticerade tillstånd eller om termerna används i ett mer beskrivande syfte. Det förekommer nämligen berättelser där dylika tillstånd försvinner som en effekt av att de mår bättre av att ha någonting meningsfullt att göra. Materialet är för grunt för att egentligen kunna svara på frågan, det finns dock passager där det skulle kunna vara så att diagnostiska begrepp används i en mer vardaglig bemärkelse. Att problem att möta andra helt enkelt kallas för social fobi och att en känsla av vanmakt och nedstämdhet benämns som en depression. Det är inte tillräckligt tydligt hur ungdomarna har valt att använda denna diagnostiska diskurs för att klargöra om det är ett vardagligt tal eller en medicinsk diagnos som dessa utsagor kommer ur.

Vad är det ungdomarna lyfter som framgångsrikt?

Ungdomarnas berättelser skiljer sig väldigt mycket åt vad gäller deras livsöden. Det finns dock några teman som är återkommande och som det skulle vara intressant att fokusera på i framtiden. Dels handlar det om bemötandet.

Det är genom att ständigt finnas där och bjuda in ungdomarna som till och med de mest isolerade ungdomarna lockas ut. En deltagare berättar hur en person från projektet kom hem till honom för att prata med honom, när han inte kom ut från sitt rum pratade personen med hans mamma en stund. Men personen dök upp en andra och en tredje gång och först då var han redo att komma ut ur rummet och tala med personen. Andra påpekar hur det faktum att de alltid är välkomna har lett till att de successivt blivit mer aktiva i projektet. Någon lyfter att *'det var skönt att veta att man var välkommen även om man råkat sova över en dag'*.

Ett mycket tydligt fokus på problemlösning och individualisering har också fått många ungdomar att känna att de får chansen att lyckas på sina villkor. De har fått pröva att arbeta på ett sätt som de tror på men som de inte har haft möjlighet att testa tidigare. Alternativt har de fått lägga upp arbetet på ett sätt som de upplever passar deras behov bättre.

Ur ett teoretiskt perspektiv angränsar det till någonting som kallas empowerment i så mån att ungdomarna har fått möjligheter att själva ta initiativ till lösningar som de själva tror på. I det långa loppet anses sådana ansatser rusta individen att bättre hantera problem och motgångar utan hjälp utifrån. Empowerment-insatser syftar nämligen alltid till att göra det möjligt för individer att själva ta ansvar för sin situation genom att rusta dem med de resurser som de behöver för att ta detta ansvar.

Lyssnandet tar de också upp som en framgångsfaktor. Att personalen lyssnar på dem, förstår deras situation och deras världsbild tycks vara en framgångsfaktor. Inom socialt arbete kallas det vanligtvis allians och handlar i grund och botten om att bygga en ömsesidig tillit. Detta tema ser vi som en grundbult i projektet då bemötandets roll inte tillräckligt nog kan understrykas. Oavsett om personalen förstår en ungdom eller inte så ligger behållningen i ungdomens upplevelse av att personalen uppriktigt försökte förstå. Det inlyssnande bemötandet är en signal om en genuin vilja att förstå och hjälpa personen utifrån hans bild av situationen, och på så vis en tydlig markör för respekt.

Det sista temat som många, men inte alla, lyfter är att projekten präglas av ett klimat där det inte finns plats för misslyckanden. Det är med andra ord möjligt att planera, försöka och utvärdera utan att det på något sätt ses som ett misslyckande om personen inte klarar sina mål. Tvärt om verkar verksamheterna präglas av en syn där ett utfall som i en annan miljö kanske skulle ses som ett misslyckande bara är en lärdom om ett sätt som inte fungerar. Nu vet de att metoden eller sättet de arbetat på inte funkar och utifrån det kopplar de på sitt lösningsfokus och söker efter nästa metod eller tillvägagångssätt att pröva.

Baksidor

Projektet får mycket ros och inget ris alls i intervjuerna. Alla deltagare är nöjda, upplever att de har lyssnats till, fått hjälp och att de på egen hand har börjat närma sig sina mål. Men i kontrasten mellan projektet å ena sidan och skolan och sjukvården å den andra sidan uppkommer reflektioner kring vad som inte har fungerat tidigare.

Skolans roll är svår att beskriva ur något objektivt perspektiv. Subjektivt upplever de intervjuade ungdomarna att skolan inte tagit ett tillräckligt stort ansvar i att hjälpa dem. Det kan handla om att de har kommit efter i skolarbetet och sedan inte upplever sig ha fått hjälp att komma ikapp. Andra upplever att skolan inte tagit tag i stökiga klasser, mobbing eller andra former av miljöfaktorer i skolan. En sista kritik som också kommit upp handlar om en syn på gymnasiet som frivilligt och små insatser för att behålla ungdomars motivation att söka in där och fullfölja utbildningen.

Samtidigt är det också tydligt att skolan kanske inte riktigt är rätt aktör att tillmötesgå dessa elevers behov då de talar om svårigheter i hemmet, sociala problem och psykiatriska diagnoser. Inget av dessa områden är skolans ansvarsområden – även om den ibland har en del i problematiken då ungdomen är tänkt att vistas i skolan om dagarna.

Projektet får också mycket goda omdömen från ungdomarna när det gäller deras arbete med att involvera arbetsförmedlingen. Detta tycks dock inte vara någon kritik av arbetsförmedlingen som aktör utan kanske snarare ett tecken på att arbetsförmedlingen har svårt att nå ungdomarna.

Avslutning

Det finns ingen grund för att diskutera någon form av utvecklingsområden då det är så få ungdomar som intervjuats. Men utifrån deras berättelser blir det ändå tydligt att ett misslyckande i skolan har stor påverkan på deras liv och kanske än större samhällsekonomiska effekter sett över tid.

För att verkligen hitta effektiva lösningar skulle en mer omfattande studie behöva göras där fler faktorer lyfts in samtidigt som det empiriska materialet samlas in i större omfattning och på ett mer vetenskapligt sätt. Materialet tycks också ha en tydlig bias vad gäller ungdomarnas upplevelse av projektet och det skulle behöva kompletteras med röster från ungdomar som misslyckats eller inte upplevt sig som hjälpta av insatserna.

De ungdomar som relativt direkt upplevt att de inte är intresserade av att ingå i projektet har, i och med att de inte deltar, också varit omöjliga att nå i insamlingen av detta material. Intervjuerna är

genomförda med ungdomar i projekten vilket kan vara en förklaring till den samstämmiga nöjdhet som framkommer. De missnöjda har så att säga inte varit möjliga att nå då de inte heller deltagit i projekten.

Hur som helst harmonierar många av ungdomarnas upplevelser med de upplevelser som tjänstepersonerna i kommunernas delprojekt inom Ung i Gävleborg ger uttryck för i rapporten. Detta arbete kan därför förstås som en samling av individuella berättelser som bekräftar många styrkor utan att identifiera många svagheter eller tillkortakommanden. För en mer nyanserad bild behöver de röster som tillhör unga som inte deltog i projekten också tas med.

Att stötta ungdomar till innanförskap

- En kartläggning av erfarenheter från ESF-projektet Ung i Gävleborg

Beställ arbetsrapporten från:
gunilla.blom.lundqvist@regiongavleborg.se
FoU Vårld – Region Gävleborg
Gävle sjukhus, ingång 11
801 87
Tel: 026-65 02 68